

FARABİ

Türkistan'ın Fârâb şehri (bugünkü Kazakistan sınırları içinde eski bir şehir olan Otrar) yakınlarındaki Vesiç'te yaklaşık 258 (871-72) yılında doğduğu sanılmaktadır. Latin Ortaçağı'nda Alfarabius ve Abunaser diye anılır. Babasının Vesiç Kalesi kumandanı olduğu dışında ailesi hakkında bilgi yoktur. Sâ mânîler Devleti'nin hâkimiyetinde önemli bir eğitim ve kültür merkezi konumunda bulunan Fârâb'da eğitim programının dinî, eğitim dilinin ise Arapça olduğu, Farsça'nın da kısmen edebiyat dili olarak okutulduğu

bilinmekte ve bu ortamda Fârâbî'nin iyi bir tahsil gördüğü anlaşılmaktadır. Fârâbî'nin buradaki tahsilini tamamladıktan sonra bir süre kadılık yaptığı, fakat ilim ve kültürün tadına varınca mesleğini terkederek kendisini ilme verdiği, bu yöndeki amacını gerçekleştirmek üzere bilinmeyen bir tarihte memleketinden ayrıldığı ve hayatı boyunca devam edecek olan bir seyahate başladığı bütün kaynaklar tarafından belirtilmektedir. Klasik kaynaklarda açık bilgiler bulunmamakla beraber Fârâbî'nin bu akademik seyahat esnasında önce Buhara, Semerkant, Merv ve Belh gibi kendi bölgesinin veya İran'ın önemli ilim ve kültür merkezlerini ziyaret ettiği, daha sonra Bağdat'a vardığı tahmin edilmektedir.

Fârâbî Bağdat'ta, mütercim ve şârih Ebû Bişr Mettâ b. Yûnus'tan mantık okudu. Kaynaklar o sırada bu âlimin daha yaşlı, Fârâbî'nin ise ondan daha zeki olduğunu ve en karmaşık problemleri kolay bir üslûpla ifade etme yöntemini bu hocadan öğrendiğini belirtir. Fakat öyle anlaşılıyor ki Fârâbî'nin mantık ve felsefe alanında kendisinden büyük ölçüde istifade ettiği kişi Harranlı Yuhannâ b. Haylân olmuştur. Ibn Ebû Usaybia Fârâbî'nin kaybolduğu sanılan bir eserinden alıntı yapar. Buna göre filozof, felsefenin doğuşunu ve Aristo'dan sonra felsefe öğretiminin Atina'dan İskenderiye'ye ve oradan da Antakya'ya nasıl geçtiğini, başlıca temsilcilerinin kimler olduğunu anlatır ve kendisinin İbn Haylân'dan *Kitâbü'l-Burhân*'ı sonuna kadar okuduğunu, halbuki o zamana kadar İskenderiye okulu geleneğinde, Hıristiyanlığa zarar verir endişesiyle "el-Eşkâlü'l-Vücûdiyye"den sonrasını okutmanın yasaklanmış olduğunu belirtir.

Menkıbelerde yer alan filozofun yetmiş dil bildiği hususuna gelince, şüphesiz bu telakki onun çok dil bildiği anlamında mecazi bir ifadedir ve abartılmış da olsa bir gerçeği vurgulamaktadır. Zira filozofun *Kitâbü'l-Hurûf*, *el-Elfâzü'l-musta'mele fi'l-manţık* ve *el-Mûsîka'l-kebîr* adlı eserlerinde bazan Arapça bir kelime veya terimin Grekçe, Süryânîce, Farsça ve Soğdca'daki karşılıklarını verdiği bakılırsa onun ana dilinden başka beş altı dili az veya çok bildiğini kabul etmek gerekir.

Şahsiyeti:

Fârâbî kısa boylu, köse sakallı, zayıf nahif bir bünyeye sahip olup yaşadığı sürece giydiği Orta Asya Türk kıyafetini hiç değiştirmemiştir. Maddî servete değer vermeyen, şöhret ve gösterişten nefret eden, ruh ve ahlâk temizliğini her şeyin üstünde tutan bir zâhid idi. İlim ve sanat adamlarına büyük değer vermesiyle tanınan Seyfüddeve filozofa ikram ve ihfanda bulunmak istemişse de Fârâbî günlük ihtiyacını karşılayacak 4 dirhem gümüş paradan başkasını kabul etmemiştir. Genellikle münzevi bir hayat yaşamayı seven Fârâbî hiç evlenmemiş ve mal mülk edinmemiştir. Fırsat buldukça su kıyılarında ve bağlık bahçelik yerlerde gezinir, öğrencileriyle buralarda buluşurdu. *Tahşîlü's-sa'âde* adlı eserinde kâmil bir filozofun niteliklerinden, "Öğrenim sırasında karşılaştığı güçlüklerle katlanmalı, üstün bir zekâ ve kavrayışa sahip bulunmalı, doğruluğu ve doğruları, adaleti ve âdil olanları seven, onurlu bir şahsiyet olmalı, altın, gümüş ve benzeri şeylere değer vermemeli, yeme içme konusunda açgözlü ve nefsanî arzularına düşkün olmamalı, doğruya ulaşmak için azim ve iradesi güçlü bulunmalıdır." şeklinde söz ederken âdeta kendisini anlatmaktadır.

Eserleri:

Fârâbî'den geriye büyük küçük 100'den fazla eser kalmıştır. Zamanla çeşitli araştırmalara konu olan bu eserlerin bir kısmı Latince, İbrânîce, Türkçe, Farsça, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca ve Rusça'ya tercüme edilmiştir. Fârâbî'nin günümüze kadar gelen önemli eserleri şunlardır:

1. *el-Medînetü'l-fâzıla*
2. *es-Siyâsetü'l-medeniyye.*
3. *Kitâbü'l-Mille.*
4. *İhşâ'ü'l-'ulûm.*
6. *et-Tenbîh 'alâ sebîli's-sa'âde.*
7. *Fuşûlü'l-medenî.*
8. *el-Cem' beyne re'yeyi'l-hakîmeyn*
9. *el-İbâne 'an ğarazi Aristotâlis fî Kitâbi Mâ Ba'de't-ṭabî'a.*
10. *Me'âni'l-'aql.*
11. *Risâle fîmâ yenbaġi en yükkaddem ḳable te'allümi'l-felsefe*
12. *'Uyûnü'l-mesâ'il*
13. *Fuşûşü'l-hikem*
14. *el-Mesâ'ilü'l-felsefiyye ve'l-ecvibetü 'anhâ*
15. *en-Nüket fîmâ yeşihhu ve mâ lâ yeşihhu min aḥkâmi'n-nücûm*
16. *et-Ta'likât*
17. *ed-De'âva'l-ḳalbiyye*
18. *Risâletü Zînüni'l-kebîr*
19. *İşbâtü'l-müfâraḳât*
20. *Felsefetü Aristotâlis*
21. *Felsefetü Eflâtûn*
22. *Telhîşu Nevâmîsi Eflâtûn*
23. *Kitâbü'l-Hurûf*
24. *Risâle fi'l-ḫalâ'*
25. *Vücübü şinâ'ati'l-kimyâ'*
26. *el-Elfâzü'l-müsta'mele fi'l-mantıḳ*
27. *et-Tavṭi'e*
28. *el-Fuşûlü'l-ḫamse*
29. *İsâġücî (el-Medḫal*
30. *Kitâbü'l-Maḳûlât. Kitâbü*
31. *Kitâbü'l-'İbâre*
32. *Kitâbü'l-Ḳıyâs*
33. *Kitâbü'l-Ḳıyâsi's-şagîr*
34. *Kitâbü't-Taḫlîl*
35. *Kitâbü'l-Emkineti'l-muġlaṭa*
36. *Kitâbü'l-Cedel*
37. *Kitâbü'l-Burhân*
38. *Kitâbü Şerâ'iti'l-yakîn*
39. *Kitâbü'l-Ḥaṭâbe*
40. *Risâle fî kavânîni's-şî'r*
41. *Şerḫ li-Kitâbi Aristotâlis fi'l-'İbâre*
42. *el-Vâhid ve'l-vaḫde*
43. *el-Mûsîḳa'l-kebîr*